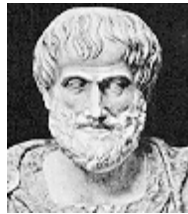

JIŘÍ ADAMEC
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

KDYŽ MATCE
ODEBEROU DÍTĚ
PORADENSTVÍ V OSOBNÍ KRIZI

Jiří Adamec

Brno 2020

**KDYŽ MATCE
ODEBEROU DÍTĚ
PORADENSTVÍ V OSOBNÍ KRIZI**

Jiří Adamec

Brno 2020

© Jiří Adamec
Filosofický seminář – katedra teorie
ISBN 978-80-87234-94-5

Předkládaný text nemá redakční úpravu a korekturní zpracování. Tímto se omlouváme za případné tiskové nedostatky, které mohly uniknout naší pozornosti.

Právní systém v České republice by měl jako samozřejmou klausuli do své exekutivy zavést v případě rozhodnutí o předání dítěte do výhradní péče jiné osobě také následnou psychologicko psychiatrickou péči o matku se všemi nutnými ohledy které pro ni taková situace vyžaduje

O B S A H

Úvod

§1. Občanský zákoník, rodina a psychologie.

§2. Matka a dítě ve specifických podmínkách sporu se zákonem – právně psychologický rozbor kazuistiky.

§3. Mateřství, rodičovství, adopce.

§4. Psychika, mentalita, vrozená vada, ústavní péče a mateřství.

§5. Těhotenství, přerušené těhotenství, mateřství a psychika.

§6. Ztráta dítěte z pozice syndromu zavrženého rodiče.

Závěr

Ú V O D

Klientka těžce dosedá na připravenou židli. V telefonu mne informovala o potřebě setkat se na konzultaci s tím, že se před časem rozvedla s manželem a následná psychická krize podle jejích slov sílí. Víc mi nesdělila. Můj první dotaz se vrací právě k této její větě od které se náš úvodní rozhovor odráží. Pozvolna se klientka otevírá. Její řeč je stále víc nejistá. Nabývám přesvědčení, že mi neříká všechno. Nijak nenaléhám a prozatím nedávám najevo, že bych takové podezření měl. Cítíme však oba, že se po půl hodině dostáváme stále blíž skutečnému problému, s nímž za mnou přišla. Bylo již nutné povolit její obranná stavidla napětí. Padla tedy, z mé strany téměř ověřená otázka: *„Je ještě něco, co jste mi dnes chtěla říct a prozatím se obáváte emocí, které by jste tím otevřela?“* Klientka bezprostředně vytahuje z kabelky kapsníky. Moje otázka jí projela jako elektrina, oči okamžitě v slzách a ve tvářích zčervenala. Pokračuji dál: *„Jestli chcete, můžete mne vzít za ruku, aby se vám to lépe říkalo.“* Klientka si prohlédla ve vzduchu zvolna napřáženou ruku a po té, se jí téměř automaticky chytla. *„Ten rozvod, víte, to nebylo jen tak. Oni nakonec vyhověli manželově žádosti a na základě všem těm jeho právním kličkám, mu potom dali našeho syna do péče. U něj a u té jeho ženské prý bude mít všechno, co potřebuje, aby mohl vyrůstat prý v dostatečně zajištěném prostředí, dochodit školu, klavír a co já vím ještě, no však to asi znáte.“* Klientka pláče, i když dává najevo, že chce celou emoci ovládnout a co nejdříve se uklidnit. Pouští moji ruku. Podporuji ji, ať nic nezadržuje a volně pokračuje dál. Dozvídám se, že celé toto její životní martyrium trvá

už čtyři roky. Dotazují se na to, jaké jsou vyhlídky na návštěvy a kontakt? V tom, dle klientky, bude ještě probíhat další úřadování, ale má už teď, alespoň souhlas, od bývalého manžela, že nic nenamítá proti střídavé péči.

Po další čtvrt hodině se klientka zjevně uklidnila. Prošlé emoce jí evidentně vyčerpaly. Popíjí přichystanou vodu a dívá se před sebe, jakoby do prázdna, když jsem ji předtím vyzval, aby si na chvíli od našeho povídání odpočinula. Snažím se jí poskytnout verbální resumé toho, co jsme si pověděli. Tiše naslouchá a utírá si poslední slzy: *„To, že jste zavolala a přišla svědčí o tom, že máte vůli nastalou okolnost řešit a rozvodem a osvojením syna rozvedeným manželem, pro vás nic nekončí. S osmiletým synem máte dobré vztahy a co je zvlášť výhodné, chce vás vidat a váš bývalý manžel nemá zdá se potřebu na vás před ním nasazovat, pouze využil svého práva a vyšlo mu to. Jeho nová partnerka zůstává neutrální, tudíž to vypadá, že v tuto chvíli nic nenasvědčuje tomu, že by se situace měla zhoršit, lze mít naději, že až období těsně po těchto událostech pomine, budete moci bývat se synem i mnohem častěji. To, že se obáváte něčeho horšího, že tedy do nějaké neurčité budoucnosti promítáte negativní emoce a výhledy je v tuto chvíli vcelku pochopitelné. Jste zraněná, sama a tím i dále zranitelná, nemáte zdánlivě vše pod kontrolou a zůstala jste bez práva mít syna ve své péči. To všechno jsou okolnosti, které vás dostávají do stavu tísně.“* Klientka je zjevně ráda, že jsou v detailu pojmenovány momenty, které jí v různém přeskupování běží, už delší dobu hlavou.

Co se psychických výkyvů týče, tak ty zahrnují od pocitů stísněnosti, přes poruchu spánku všechny možné

ukázky také somaticky doprovodných fenoménů (bolesti hlavy, nauzeu, třes rukou, občasné bušení srdce, nechutenství). Prozatím odbornou pomoc nevyhledávala. Při celkovém sledování jejího stavu mohu konstatovat, že klientka působila čistotně, v řeči byla souvislá, příliš se nevracela a nová témata rozvíjela, až po mém dotazu, hovořila věcně. Přesto jsem se otázel, zda je v jejím životě nyní někdo, o koho se může s důvěrou opřít? Vcelku nejistě konstatovala, že má nyní několik týdnů nového přítele, ale tomu prozatím pochopitelně nic neřekla, protože má obavu, zda by to unesl a chtěl s ní potom zůstat i dál. Podotýkám, že toto jsou tak zásadní okolnosti, že by bylo moudré i s tímto rizikem vše povědět a nakonec, ať se zavčasu ukáže, zda by v takové situaci obstál. Doporučil jsem do týdne se sejít a promyslet strategii tohoto sdělení. Nakonec jsme se shodli na tom, že nejjednodušší bude samozřejmě vše vyložit, ovšem s tím, že může klientka nastalé okolnosti pouze takto konstatovat a, že v žádném případě nežádá nějakou závislou pomoc, pouze chce být férová a v dalším průběhu svého přítele s daným problémem pokud možno nezatěžovat, neboť by si měli vytvořit svůj vlastní svět, bude-li souhlasit.

Po týdnu se klientka ozývá znovu a scházíme se na další konzultaci. Její přítel vše přijal a nijak nenaléhal na to, aby se mu dál svěřovala, pokud to nebude cítit jako neodkladnou potřebu a sám jí v tomto ohledu nebude pronásledovat otázkami. Z takového přístupu jsme měli radost. Přesto to mezi klientkou a jejím přítelem, jak sama říkala, trošku drhlo, jako by neměl potřebu vídat se tak často, ale pokud spolu byli, bylo jim dobře. Navrhuji klientce, aby nijak nenaléhala a ve vhodné chvíli

popřípadě navrhla společné setkání na konzultaci ve třech. Do čtrnácti dnů se tak stalo. Její přítel detailně informovaný o stavu okolností, jak ze strany klientčina syna a dalších právních věcí, stejně jako o našich konzultacích a jejich dosavadním obsahu, bez problémů přijal můj způsob přístupu. Nijak jsem dvojici nepoučoval, zbytečně ne-edukoval a spíše v přátelském podání pouze předkládal několik úhlů pohledů na možnost vše zvládnout, pokud se budou vzájemně podporovat. Přítel klientky měl již své zkušenosti z prvního manželství a se dvěma dětmi, které si občas na víkend brával k sobě domů a na chatu. Emoce klientky chápal a mohl tak výrazně zmírnit jejich intenzitu.

Nabídl jsem jim, pokud budou mít jakoukoli nerovnost svého psychického terénu, mohou kdykoli zavolat, aby na popřípadě nějaké vzniklé okolnosti nebyli sami a bude-li to v mých možnostech, rád jim poskytnu podporu. S různou intenzitou jsme se vídali dva roky. Jejich situace se postupně proměňovaly. Klientka dosáhla u bývalého manžela důvěry natolik, že mohla se synem trávit i měsíc na dovolené v létě, její přítel se stal pro klientku rovnocenným partnerem. K dalšímu posunu již nedošlo. Emoce utichly a život všech se dostal do přijímaného normálu. Klientka se sice nikdy s danou situací úplně neshmířila, ale měla dostatek náhledu, aby věděla, že než vše emotivně vyhrocovat, bude jí více dopřáno, jestliže s klidnou myslí zůstane pro svého syna milující a důstojnou matkou, alespoň za podmínek, které nastaly.

*Jiří Adamec
Brno, červen 2020*

§1. OBČANSKÝ ZÁKONÍK, RODINA A PSYCHOLOGIE

Příběh, který byl představen na místo úvodu této knížky, vyvolává samozřejmě množství otázek. Jejich převaha se bude jistě přiklánět k těm otázkám, které budou mít snahu moralizovat celou situaci, jak ve vztahu k postojům matky, tak k postojům otce. Také je třeba zdůraznit, že podobných příběhů je menšina. Někdo by si možná i řekl, že klientka se v dané situaci zachovala rozumně a zejména uvážlivě s ohledem k synovi, jiný by vše interpretoval tím, že klientka vlastně o navrácení syna do vlastní péče nijak neusilovala, čímž potom v očích takového posuzovatele, vlastně selhala. Všechny tyto výtky nebo souhlasy s daným problémem a jeho průběhem lze brát vážně. Žádná filosofie přístupu, by v tomto ohledu neměla být vnímána, v případě diskuse (dialogu) o tématu, jako méněcenná. Co však vytváří v celé věci atmosféru neklidu jsou samozřejmě emoce. Morálka, zákonodárství (exekutivní, tedy aktuálně platné zákony) a citová zaangažovanost jsou vždy nesourodými podílníky na rozumných či nerozumných snahách, zhodnocování podobných okolností. Během poradenské praxe se s podobnými tématy setkávám často. A bývá pro klienty hůře přijatelným, když jim podotýkám, že v oblasti práva je nutné mít jiného specialistu než-li je školený laický poradenský pracovník pro otázky subjektivního prožívání a verbální podpory, ve věci zvládnání osobní krize.

Přesto se ve většině takových případech daří navázat účelnou spolupráci. Je k tomu samozřejmě zapotřebí základní orientace v právním systému (rodina, manželství, porozvodová výchova, osvojování a svěřování do vlastní

péče, a tak dále), aby bylo možné s klientem nastavovat správné strategie přístupu jak v praktických výhledech, stejně jako v osobně emočním zvládnání nastalých okolností jakož i psychické rozlady, mnohdy z takových situací vyplývající a směřující zejména k chronické úzkosti, nebo pocitům marnosti, existenciální bezperspektivnosti, depresivitě, a dále všelijak se projevujícím emocím zoufalství, nejednou ocitajících se na hranici života a smrti suicidálními sklony. Toto všechno a mnohé další je obsahem naší konzultační spolupráce, během níž je klient veden, mimo jiné, zejména k **racionálnímu zachytávání nastalých skutečností, stejně jako k možnostem jejich zvládnání, účelně praktickým jednáním a také sebe-reflexí.**

Český právní systém se ve věci osvojení, či svěřování dítěte do vlastní péče příliš neliší od jiných právních systémů západních zemí, nebo i zemí bývalého východního bloku, zejména, jsou-li potom součástí Evropské unie. Přesto mají všechny státní exekutivy jedno, víc než jen společné a tím je, že totiž na jedné straně poskytují mnohé právní možnosti, jak danou problematiku humanizovat, kde ale, všem schází dostatečná následná psychologicko psychiatrická péče o matky, které se musely setkat s tak tíživě bolestnou situací, jakou je soudní odebrání dítěte v rámci např. rozvodového řízení. Žádný stát v tomto případě, těmto ženám, neposkytuje automatickou následnou péči. Tím je výrazně zesílen sebe-stigmatizační ukazatel těchto matek. A nejen to, neexistuje ani automatický, preventivně psychologicko - psychiatrický program, který by tyto matky předem na podobnou okolnost, jako je soudní odebrání dítěte, v průběhu soudních

procedur, připravoval. Protiargumentem je, že výsledek soudních jednání není nikdy známý a tudíž by potom taková práce byla nehumánní, stresující. S tímto stanoviskem lze souhlasit. U prvního problému, tedy následné psychologicko - psychiatrické péče matkám, kterým je soudně dítě odebráno, se lze dopátrat nutného vidění potřeby. Občanský zákoník se v tomto ohledu nijak nestaví na stranu emocí matky, ale pouze na stranu zohledňující humanitu přístupu k všeobecnému zabezpečení rodinného zázemí, vývoje, výchovy, vzdělání (atd.) dítěte. Nový občanský zákoník celou tuto problematiku vtěsnil do §§ 655 – 975 Sb./2012 a nazval danou část jednoduše, jako Rodinné právo. Po nutných oddílech, věnujících se otázkám manželství, pak rodině v souvislosti s majetkem, či příbuzenským vztahům, pokračuje částmi pojednávajícími o poměrech mezi rodiči a dítětem (§§ 775 a následující). Jediná emoce, která zde figuruje, tak vůle k právnímu jednání v souladu se zákonem, zohledňujícím prospěch dítěte, možno říci v jeho obecně existenciálním vývoji. A to je zde ještě pochybnost, zda lze vůbec takovou vůli za emoci pokládat, i když se má jednat o chtění způsobené motivační pohnutkou.

Nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou odpovědnost omezí, nebo omezí její výkon, a zároveň stanoví rozsah tohoto omezení. (OZ § 870)

Zneužívá-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon anebo svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej jeho rodičovské odpovědnosti zbaví. (OZ § 871)

Před rozhodnutím soudu o omezení rodičovské odpovědnosti soud vždy posoudí, zda je vzhledem k zájmu dítěte nezbytné omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem. Dojde-li ke zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti, zůstává rodiči právo osobně se stýkat s dítětem jen v případě, že soud rozhodne o zachování tohoto práva rodiči s přihlédnutím k zájmu dítěte. (OZ § 872)

Tato ustanovení jsou tedy jádrem našeho pojednání. Pokusíme se sledovat jejich dopad na psychiku klientek, tak jak se ke mně dostávají v poradenské praxi. Býti zbaven rodičovské odpovědnosti znamená v reálném životě býti zbaven možnosti mít dítě ve své péči. V praxi to dále obsahuje několik následných kroků; dítě nebydlí ve společné domácnosti s matkou, jeho „vychovatelem“ je nějaká druhá osoba, která může s dítětem spoluexistovat na všech úrovních společně sdíleného soukromí a je to tedy osoba, které byl takto soudem přiznán statut spolehlivosti s vyšší morální odpovědností než-li matce samotné. Samozřejmě, že v celé věci dále nefiguruje pouze soud jako samostatný subjekt, ale stejně tak soudní znalec z oboru psychologie. Je jen dobře, že zde máme postřehy, které k tomuto tématu uveřejnil PhDr. Tomáš Novák ve své knize: *„ne-Omylný znalec (Z psychologie v péči o děti po rozvodu)“*, Brno /nakl. Doplněk/ 2019. Autor zde poukazuje na úskalí znaleckých posudků ve věci osvojování, či dalších právních rozhodnutí, kde je takové posouzení vyžadováno. Vyzdvihován je zde vedle jiných, stejně důležitých problémů zejména genderový konflikt, který nejčastěji do takového závěrečného vyjádření proniká, a to vzhledem k pohlaví znalce. Kromě jiného je to

sporná měřitelnost dané objektivitě znaleckého posudku v oboru psychologie (psychiatrie), nebo validita přiznání vyšší míry odpovědnosti osoby, které je dítě svěřováno do náhradní péče, atd. Na internetových zdrojích, autor uvádí tyto oprávněné a zásadní otázky problému:

- 1.** *Jsou v posudku uvedeny názvy použitých metod?*
- 2.** *Jde o metody standardizované na naši populaci? Tj. existují normy umožňující srovnání našeho výsledku s českou nebo alespoň středoevropskou populací?*
- 3.** *Pokud nejde o metodu v českých podmínkách standardizovanou, jak znalec metodu získal a co o ní nastudoval?*
- 4.** *Jsou u psychologických dg. metod uvedeny výsledky tak, aby je bylo možno v rámci eventuálního kontrolního posudku ověřit? Má znalec data archivována ke kontrole pro případ posudku supervizního?*
- 5.** *Jsou použity i metody projektivní pro zkoumanou osobu „neprůhledné“, tj. znemožňující stylizaci? Je v testech zjišťována věrohodnost výpovědi, tj. tzv. lži skóre?*
- 6.** *Jsou závěry potvrzeny alespoň „ze dvou stran“, např. dvěma metodami?*
- 7.** *Zda text posudku obsahuje doslovně formulované otázky soudu z usnesení o určení znalce.*
- 8.** *Na otázky má být odpovězeno jednoznačně. Není-li to možné, nesmí formulace připouštět dvojí výklad. Je zde tomu tak?*
- 9.** *Je preference jednoho z rodičů v opatrovnickém sporu objektivně zdůvodněna?*
- 10.** *Je posudek gender korektní? Bez ceny jsou obecné úvahy např. „menší děti mají k matce blíže“, „k výchově děvčete je matka kompetentnější“. V posudku jde o konkrétní děti a rodiče. Ne o veřejné mínění.*
- 11.** *Přesně v čem je jeden z rodičů lepším vychovatelem posuzovaného dítěte než rodič druhý. Odpovědi typu „dokáže se lépe postarat o domácnost“ nestačí.*

12. *Jsou v posudku zohledněny nepsané dohody mezi rodiči dítěte? Není korektní negativně hodnotit fakt, že jeden z rodičů se po dohodě s druhým více věnoval zaměstnání.*

13. *Bylo dítě vhodným způsobem konfrontováno s dospělým, v jehož neprospěch se vyslovuje? Jak dlouho před vyšetřením bylo v péči jednoho i druhého?*

14. *Mohl s potomkem „odmítnutý“ z rodičů před vyšetřením být o samotě?*

15. *Je-li dítě přivedeno jedním z rodičů, předtím bylo delší dobu v péči onoho rodiče a ví, že se zmíněným rodičem odejde, je tím ovlivněno. Měli oba rodiče podobné možnosti?*

16. *Je využito i mimoslovních projevů dítěte? Např. možnost sednout si na klín (pohládit) toho z rodičů, jehož preferuje.*

17. *Je hodnocení výchovných schopností rodičů založeno na objektivních datech z testů a pozorování?*

18. *Zneužitím empatie je citová manipulace až citového vydírání. Zabývá se znalec i těmito vlivy? Jaké z nich vyvozuje závěry?*

19. *Vychází znalec ze zjištěných dat a nespekuluje o tom, co není podloženo fakty?*

20. *Součástí znaleckého posudku je i vyúčtování znalečného. Je reálné? Setkal jsem se i s údaji typu 4 hodiny příprava vyšetření, což je položení testů na stůl a ořezání tužek. Dále např. porada znalců psychiatra a psychologa 8 hodin ve zcela nekomplikovaném případě.*

/ Viz, <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=1011> /

Právě z pohledu vnímání důležitosti jasně rozlišovat mezi emotivitou, zvykovým právem (viz, veřejným míněním, oddíl 10., výše předloženého seznamu otázek) a osobností matky, je tento přehled vcelku zásadní pro to, aby se „exekutivní přístup zamyslel“ nad možnými i reálnými dopady, které na psychiku matky takové jednání má, pokud uvedené okolnosti nezvažuje, přehlíží, nebo popírá.

Konečně v době rozvodu se oba rodiče mohou chovat a nejčastěji také chovají vysoce konfrontačním způsobem, co se týče dětí a potřeby tak na svoji stranu „sbírat morální body“. Vzájemně se vydírají přebíjením a trumfováním, co kdo pro dítě udělal v zájmu umenšit stejně dobré snahy protistrany. Nejčastěji takové jednání vede k tomu, že si manželé, nebo již v porozvodové péči rodiče získávají na svoji stranu učitele, trenéry, sousedy, lékaře, a množstvím všelijakých potvrzení se domáhají svěřit dítě do vlastní péče, bez ohledu na psychickou újmu, kterou jsou tímto jednáním schopni způsobit jak protistraně, tak i dětem, neboť i ony jsou brány v tuto držbu vytvářením oděru „osobních výhod“ na základě jejich podpory k náklonnosti všelijakým *podplácením*, prostřednictvím věcných nebo finančních darů, nebo popřípadě také verbálním nasazováním směrem na druhého rodiče, nezřídka i sourozence. To, že se v podobně roztočeném kole dá získat právního rozhodnutí o výhradním svěření dítěte do péče otci, když matka například jednoduše *nemá prostředky a povahu na chování* ve stejně nastavené dynamice, dále prosazovat svá práva, není věcí neznámou. S jednou klientkou jsme tento problém řešili, až se sama přišla přiznat k suicidálním sklonům a jak mi bylo později sděleno, předcházel před naším setkáním měsíc starý pokus o sebevraždu léky, „*které nezabraly*“. Klientka docházela na skupinovou terapii a byla v kontaktu s organizací *Bílý kruh bezpečí*. Podařilo se vyvolat opravné řízení. Do roku a půl se konal soud, kde byla upravena její práva na styk s dítětem ve střídané péči. Ovšem rozběhnutého kola depresí se již nikdy nezabavila, kvůli zasetému pocitu selhání a méněcennosti.

Proč jednou znalecký posudek platí a u jiné soudní instance takové účinnosti pozbývá? Tady se ocitáme ve složitých otázkách kolem znaleckých posudků. Konečně změna, která nastala v jistém smyslu zpřísněním a dohledem k soudním znalcům skrze úpravu nového zákona by mohla přinést potřebné vylepšení této problematiky, viz *Zákon č. 254/Sb. 2019 o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech (platnost od 9. 10. 2019; účinnost k 1. 1. 2021)*. Zejména v psychologicko psychiatrickém posuzování mentální dostačivosti klientů práva, se často nachází zřetelně protichůdné závěry. A tak, jak popisuje PhDr. Tomáš Novák, jednalo se většinou o neprůhlednost použitých testových metod a baterií, které potřebnou objektivitu názoru v závěru hodnocení daného subjektu (dítěte, partnera, a tak dále) prostě a jednoduše nezaručovaly. Podobným nedostatkům by tak měla tato výše uvedená zákonná úprava předcházet výrazně širší transparentností použitých postupů posuzovatele, soudního znalce. A aby v celé věci bylo učiněno poslední slovo zákonem, nemůže chybět rovněž trestní odpovědnost rodiče, pakliže, se daný problém může vměstnat do těchto souvislostí: **Ohrožování výchovy dítěte: Kdo buď z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte, tím, že a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu, b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život, c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností, nebo jiným zavrženíhodným způsobem..., bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.** (Trestní zákoník a trestní řád, aktualizovaný k 13. 3. 2020, s poznámkami a judikaturou, §201). Ukázka psychologické vágnosti a zneužitelnosti.

Co tedy zákonodárství nezohledňuje je potom především dopad své působnosti na psychiku těch, kdo jsou nuceni podrobovat se jeho vlivu. Takovou skutečnost je ovšem zapotřebí chápat objektivně. Každé zákonodárství, aby mělo svoji účinnou společenskou platnost, musí upustit od respektu k emotivní stránce svého vlivu, protože se zaměřuje pouze na věcnou problematiku v souvislosti s prevencí nebo potrestáním, které je samo o sobě opět prevencí k tomu, zamezit dále v trestné činnosti jejím pokračováním, popřípadě řešit právní cestou okolnosti, které jsou v rozporu s dobrými mravy. Pakliže vstupuje do těchto souvislostí psychika konkrétního jednotlivce, tedy prožitková sféra, hůře se vyrovnávající s pojmem spravedlnosti a exekutivního postupu, nastává přirozený rozpor mezi osobním vnímáním podstaty věci vůle, jednat podle vlastních zájmů na jedné straně a zákonem stanovených předpisů, jednat pouze v souladu s obsahovou náplní takových nařízení. V tomto ohledu, se tak ze strany klienta práva nejčastěji daný rozpor pojmenovává termíny jako je např. *omezování svobod, nespravedlností zákonů* nebo *ústavní, či zákonodárné a výkonné moci*. Potom už zde může platit pouze mělká filosofie přístupu, která ovšem nic neřeší a je slabou náplastí: *myslet si můžeš co chceš, dokud to neprojevíš způsobem, který ti zákon zakazuje*.

Z pohledu jakési možné psychologie práva je tedy zcela zřejmé, že zde právo bude chtít být, paradoxně řečeno, jaksi na své straně a psychologickou stránku svého obsahu, bude vždy, jen horko těžko ochotno připouštět více do své blízkosti. Právo a jeho účinnost může fungovat jen, jako emocí prostá technika nařízení.

§2. MATKA A DÍTĚ VE SPECIFICKÝCH PODMÍNKÁCH SPORU SE ZÁKONEM

Když bylo paní Simoně devatenáct let, tak podstoupila úspěšně léčbu na protidrogovou závislost. Před tím se však u ní sklony (asi od dvanácti let) vždy k nějakému druhu závislosti objevovaly (alkohol, silné kouření) a výrazně charakterizovaly její osobnost v souvislosti s tím, jak ji vnímalo okolí (učitelé, spolužáci, lidé z okolí její primární rodiny). Obecně byla označovaná za problémové a nenapravitelné dítě se špatnou budoucností, kde neskončí dobře. Intelektově neměla v zásadě žádný problém s učením, ale vzhledem k neustálým konfliktům s vrstevníky a učiteli i dalšími dospělými jen s největší trpělivostí některých pedagogů prospívala, až do deváté třídy. Po té brigádně pomáhala u sestry své matky jako pokojská menšího penzionu. Do učení nebo na nějakou školu už nikdy nenastoupila. Její rodiče si s ní pro vysokou zaměstnanost nevěděli rady. Byla jedináčkem, který často o sobě říkával, že *má karty rozdány, tak proč se v životě pořádko něco snažit*. Intimně začala žít od patnácti let. Ráda provokovala chlapce sexuálními narážkami a měla pověst dívky, která v tomto ohledu nemá zábrany. Sama věc komentovala slovy: *škoda každé radosti, která unikne jen proto, abych vyhověla slušnosti*.

Nikdo pořádně nevěděl, proč se Simona už jako dítě chová tímto způsobem. Rodina byla spořádaná. Matka pracovala v počítačové firmě, kterou vlastnila a otec měl dlouholetou politickou kariéru. Když se poprvé seznámila s drogami, bylo jí sedmnáct let. Závislost u ní postupovala jen pozvolna a tak vznikalo o to větší nebezpečí, že se bude její situace dramatisovat tak, jak bude následně

muset podstoupit odvykací léčbu. Dva roky v utajení dokázala brát drogy. Když byla na ulici spatřená, jak leží na chodníku, přivolaná záchranná služba ji odvezla do nemocnice, odkud ji následně předali na protidrogovou léčbu, kterou se souhlasem a úspěšně absolvovala. Během pobytu v protidrogovém centru jí byla diagnostikována hraniční porucha osobnosti

Po čtyřech letech klidného života si našla partnera, který jí nabízel sňatek. Ten ale odmítla. Po rodině nijak zvlášť netoužila. Když se však stalo že otěhotněla, měla z toho radost. Svého partnera však po narození dítěte nechtěla ve společné domácnosti. To mu ovšem nijak nebránilo v uplatnění práva na soudní přiznání otcovství, které absolvovali. Paní Simona to verbalisovala tím, že *mu v takové samozřejmosti bránit přeci nebude, ale do baráku si ho nepustí*. Důvod, pro který se tak ke svému partnerovi zachovala doprovodila slovy: *už mě to s ním prostě nebavilo, moc jsme si na sebe zvykli*. Partner ovšem vytušil jisté zvláštnosti přístupu paní Simony k dítěti a k životu obecně, a tak se nevzdával možnosti občas dítě navštěvovat a sledovat chování matky. Silně přitom potlačoval urážku z izolace, kterou musel podstupovat. Další právní kroky prozatím nekonal, jestliže se mohl s dítětem vídat a výživné platil podle jejich domluvy a bez problémů. Paní Simona po pár týdnech zanedbávala dítě ve věci kojení a hygieny. Přicházely zdravotní obtíže novorozence, které její partner už nemohl přehlížet, a tak vše nahlásil na příslušný sociální odbor. Věci se daly do pohybu. I když k osvojení prozatím dojít nemohlo, byla paní Simona poučená o vážnosti situace a na další dva roky se vskutku snažila k dítěti přistupovat pečlivě.

Když bylo její dceři kolem tří let, tak paní Simona opět začala svým přístupem dítě zanedbávat. Nechávala je doma samotné, chodila po večerech do restaurací a vracela se nad ránem. Dcera lehávala různě po zemi a někdy i podchlazená. Přicházely nemoci, které lékař jako zdravotní poškození z nedbalosti matky rychle rozpoznal. Po několika takových excesech došlo nakonec k tomu, že dcera paní Simony byla předána do dětského domova, kde se jí po zdravotní stránce vedlo dobře. K matce si nikdy nevytvořila potřebnou vazbu. Když ji odváželi do domova, pevně se chytila sociální pracovnice a dávala najevo, že v kontaktu s matkou se necítí dobře.

Partner paní Simony následně zahájil kroky k osvojení dítěte, čehož vcelku snadno, po roce a půl dosáhl. Paní Simoně byl vyměřen trest za ohrožení zdraví a zanedbání péče o dítě na jeden rok. Když se vrátila z výkonu trestu, neprojevila o dceru žádný zájem. Našla si po dvou letech na svobodě nového partnera s nímž už žádné děti nechtěla a tak se po osmi měsících rozešli. To už jí bylo třicet let. Začaly se u ní projevovat deprese se silnými návaly lítosti, že opustila dceru. Občas je vídala zpovzdálí v městském parku, ale nikdy je neoslovila. Paní Simona si uvědomila, že je sama a má spackaný život, ze kterého začala vnímat pouze jediné východisko, sebevraždou. Dvakrát se o ni neúspěšně pokusila. Jednou práškama, kdy ji našla sousedka, která jí šila šaty a podruhé, když byla na ulici opilá a chtěla skočit z mostu, od čehož ji odpomohli kolemjdoucí. Paní Simona se propadala do schizofrenie. Měla vidiny svého dětství a stále hladila panenku své dcery, kterou měla i ve vězení. Zemřela na psychiatrické klinice na zástavu srdce.

PRÁVNĚ-PSYCHOLOGICKÝ ROZBOR KAZUISTIKY

Z pohledu sociální psychologie by šlo jednoduše konstatovat, že klientka byla vzhledem ke svému chování společností hozená přes palubu. Rodiče neměli o její existenci žádnou starost, i když měla jinak veškeré zabezpečení, chyběl personální kontakt na úrovni, kdy se v dítěti rozvíjí a posilují vazby na matku a na otce, stejně jako ve vztahu k vlastnímu Já. Tyto tři pilíře naplněnosti však zůstaly zcela prázdné. A v prázdnotě se potom také dál utvářel klientčin život. Nastoupila latentní a ve finále otevřeně manifestovaná frustrace. Jako leitmotiv životního postoje se tento pocit marnosti tu s vyšší, tu s nižší intenzitou úzkosti přeléval ze strany na stranu. Vzhledem k inteligenci klientky mohlo docházet k poměrně dlouhodobému maskování skutečných vnitřních pohnutek, postavených na pocitu existenciálního zklamání. Interpersonální situace se kolem ní odehrávala podle známých klišé: *ta už jiná nebude, tady už nic dělat nejde, musela by prvně sama chtít*, a tak podobně. Tedy, rovněž ukázka toho, jak se lze za takové společenské postoje schovat, nadto, je-li dále jednání klientky podtrhováno působením práva, které jí výkonnou mocí a exekutivně, musí ukládat limity, podle kterých má u ní docházet k nápravě neakceptovatelného chování. Jde o jistý druh ostrakizace. Zařazením do kategorie nepřizpůsobivých vzniká potom samozřejmě i sociální vakuum, kolem takového člověka, pro něj s citelným vyloučením vlastní existence z plnosti bytí a tím také k nárůstu subjektivně pociťované újmy, i snahou patologicky přebíjet její faktickou a citelnou přítomnost, dopadající na vlastní důstojnost a smysl života.

Po právní stránce se postup a zacházení s klientkou, vždy odehrávali v přijatelných mezích. Jednoduše řečeno, jestliže byl shledán transparentní důvod, na který bylo možné zákon uplatnit, bylo těchto práv použito s tím, že je tak činěno ve prospěch klientky, stejně jako později i ve prospěch dítěte.

Je-li někdo shledán drogově závislým, může být na tuto okolnost nahlíženo jako na skutečnost, kdy užívání drog není trestným činem, ale fakt, že je droga v držení toho, kdo ji užívá, už se za trestný čin, podle § 283 (TrZ) a násl., považuje. Co se týče nařízení protidrogové léčby lze potom postupovat podle § 99 TrZ, část (3): *Ochranné léčení může soud uložit i vedle trestu nebo při upuštění od potrestání. Dále, oddíl (4): Podle povahy nemoci (závislost – poznámka AJ) a léčebných možností soud uloží ochranné léčení ústavní nebo ambulantní.*

Ve věci zákonného postupu při shledání důvodného podezření z ohrožování zdraví a výchovy dítěte, jsme již pojednali výše v souvislosti s odkazem na § 201 TrZ.

Budeme-li vycházet rovněž z toho, že klientka procházela svým životním obdobím s různou intenzitou nedostatečně léčené hraniční poruchy osobnosti, kde se impulsivita a disruptivní sklony prolínaly a dotvářely tak celkový obraz této osobnosti, bylo jen otázkou času, kdy se zhoršující duševní stav bude dál podílet na nových variantách chování, jehož významným znakem byl rovněž sklon k sebepoškozování. Zanedbávání dítěte v celém příběhu hraje významnou roli odzrcadlování své vlastní neutěšené situace v primární rodině. Budiž alespoň malou náplastí v tomto případě, že dcera paní Simony vyrůstala dál, se svým otcem v harmonickém prostředí.

§ 3. MATEŘSTVÍ, RODIČOVSTVÍ ADOPCE

Mateřský, popřípadě rodičovský pud jsou nezpochybnitelné faktory existenciálního významu člověka. Jejich naplňování je neseno současně naplňováním smyslu života. Pokud žena nebo muž nemohou mít dítě, lze hledat cesty jiného nabytí práv, jak například jiné dítě získat do své péče. Liberalisace zákonodárství je, v tomto ohledu, v současnosti k oběma stranám pohlaví nastaveno rovnoměrně. Diskutované otázky kolem osvojování dětí stejnopohlavními páry, jsou vedle toho potom samozřejmě významně důležité. Sociologicky vyplývá, že homosexuálním mužům je, ze strany veřejnosti, oproti lesbickým párům žen přičítáno méně akceptujících bodů, což nejčastěji souvisí se zažitou rolí ženy jako přirozené matky, pečovatelky, historicky prověřené svými způsoby přístupů a nakonec i výsledky v kvalitě života těch, kterých se to týká, tedy dětí. Sporný je však v této souvislosti statut rodiny, jako instituce s právními nároky např. ochrany ze strany státu, kde práva dítěte jsou ovšem, na druhé straně, nezpochybnitelná. Společenská diskuse, jak se domnívám, v tomto ohledu stále a po právu trvá i když jsou zákonné prostředky již nastaveny a exekutivně tvoří plnohodnotnou součást společenského systému. Za zcela samozřejmé se takové závěry, k nimž zákonodárství dospělo jistě, v plné míře považovat nemohou. Stále je co vylepšovat a doba uplatňování tohoto práva bude v budoucnosti ještě dál přinášet nové podněty k nutným úpravám. Zákonodárství tím pro danou přítomnost opustilo křesťanské dogma a vyšlo vstříc novým vyhlídkám. Pro dítě, nemající zázemí s pevnou rodinnou základnou, je to počin nepochybně pozitivní a společensky posilující.

V poslední době přibývá rovněž osvojování dětí stejnopohlavními páry, které nevedou intimní soužití, ale i tak dále přijaly možnost registrovaného partnerství. Tato zvláštnost společného bydlení a vytváření všech podmínek pro rodinné soužití má jinak všechny charakteristiky partnerství. Důvody, pro které nemálo stejnopohlavních dvojic k takovému kroku přistupuje, jsou vcelku dobře známé. Jedná se o individuální problém snížené ochoty řešit nadále konflikty v heterosexuálních vztazích. Většina těchto dvojic má za sebou již neutěšenou heterosexuální historii a tímto krokem se vzdali nebezpečí riskovat, že by se měli s podobnou situací setkat znovu a podstupovat problémy, které jim takové vztahy přinášely. Tím tedy také odpovídáme na otázku, co je kritériem pro právní uznání registrovaného partnerství? Je to pouze vůle dvojice sdílet společnou domácnost se všemi právními pravidly a odpovědnostmi, které z takového aktu vyplývají. Nikdo nezkoumá, zda dvojice spolu vede intimní život, či nikoli.

Následně se ovšem registrované partnerství zařazuje do těch forem soužití, kde platí i majetková práva a povinnosti, stejně jako povinnost vyživovací, je-li součástí společného bydlení dítě, nebo jedinec s takovou mentální újmou, která onu následnou péči vyžaduje. K tomu je pro vyčerpání této části tématu nutné ještě uvést, že do registrovaného partnerství nikdy nemohou vstoupit jedinci (páry) opačného pohlaví (žena a muž), což je stanoveno *Občanským zákoníkem* v § 655.

Registrované partnerství je upraveno zvláštním zákonem, který není součástí jiného zákona, jako je např. *Občanský zákoník*. Toto registrované partnerství potom

vzniká na základě projevu vůle, žít v registrovaném partnerství dvěma osobami stejného pohlaví podle § 2 RegP a § 13a MatrZ. Tudíž nejde o svatební obřad, ale o matriční zápis s projevem souhlasu stvrzovaného podpisem.

Marie vystudovala pedagogickou fakultu. Nastoupila do školy, kde učila ve své aprobaci matematiku a zeměpis, na druhém stupni. Během třetího ročníku studia zjistila, že nemůže mít děti. Několik heterosexuálních vztahů ztroskotalo u Marie na tom, že po krátké době vždy odmítala intimní soužití s mužem. Mezi tím, už měla jednu zkušenost z krátkodobého vztahu s ženou. Následně Marie zůstala asi čtyři roky sama. Během té doby si stále víc uvědomovala, že ji přitahují ženy. Když se seznámila s Alenou, jak říkala, bylo rozhodnuto. Dali si po krátké době slib, že už spolu zůstanou napořád. Jejich vztah se v klidném duchu rozvíjel dva roky a obě pociťovaly, že dítě by do jejich života určitě přineslo radost a pocit naplnění. Zažádaly si nejprve o registrované partnerství a potom se věnovaly také vyhledávání informací o možné adopci (osvojení) dítěte. V průběhu konání jednotlivých kroků se Marie přeci jen zbrzdila, když věc komentovala tím, že by ale po osvojení dítěte měla pocit, že jiné matce dítě vlastně bere. Vše nakonec dopadlo dobře, Marie a Alena adoptovali čtyřletou dívku. Věděli o ní, že byla do dětského domova předána z kojeneckého ústavu, kam byla odložena přes baby box, když jí byl sotva měsíc. O to víc Marie a Alena o dívku stály a pečovaly o ni. Teprve asi po roce a půl, přestaly Marii pronásledovat vtíravé myšlenky a dokonce i sny, kde měla představu o matce své adoptivní dcery, doprovázenou pocitem tísně.

U žen, osvojujících si děti, je tento jev častý. Vcelku automatická projekce vlastních emocí do matky adoptovaného dítěte, jestliže jsou zejména známy, alespoň v hrubých rysech pohnuté okamžiky, za kterých se vlastní matka dítěte vzdala, nebo jí bylo soudně odebráno, a nebo kdy z důvodu vážné nemoci taková žena přistoupila na osvojení sama podáním návrhu z pocitu odpovědnosti (recidivující rakovina, a tak dále). Lidské osudy jsou v tomto ohledu častokrát nesmlouvavě kruté, emočně ničující a jak je vidět, nejednou i směrem k těm, kdo by předpokladově měli, už od prvních okamžiků prožívat jen pocity štěstí, jestliže jim bylo vytoužené dítě předáno, na trvalo, do vlastní péče.

Honza a Zdeňka nemohli mít děti. Rozhodli se tak pro osvojení. V ověřovací době, kdy si s dítětem na sebe zvykali, ale nebylo všechno nějak v pořádku. Honza, jakoby postupně o dítě neprojevoval zájem. Přestal mluvit v té souvislosti také o jejich společné budoucnosti, kdy bylo nutné naplánovat přizpůsobení bytu, až se k nim chlapec přestěhuje. Zdeňka proto byla z nastalé atmosféry zklamáná a představa, že bude nakonec muset souhlasit s tím, že k adopci nedojde měla úzkosti, protože si již vytvořili vztah. Později, když se Honza se Zdeňkou rozvedli a Zdeňka tak byla s malým Lukášem, kterého si osvojila sama a šťastná, se Honza nechal slyšet, že by mu vůbec nebylo příjemné, kdyby měl vychovávat dítě o jehož minulosti a rodičích nic neví. Taková představa se mu postupně začínala, jak sám říkal – ošklivit. Nechtěl proto Zdeňce v jejích zájmech bránit svým nesouhlasem, tak podal návrh na rozvod, který se do pár týdnů uskutečnil.

§4. PSYCHIKA, MENTALITA, VROZENÁ VADA, ÚSTAVNÍ PÉČE A MATEŘSTVÍ

Paní Jiřina to neměla v životě nikdy moc lehké. Sama se narodila s vrozenou inteligenční subnormou, která jí sice dovoľovala samostatný život (sotva dochodila sedm tříd ZŠ, po tom už absolvovala jen jeden rok rodinné školy), práci jako uklízečky na různých místech, bydlení po rodičích v městské zástavbě na sídlišti a skromný příjem, nyní i s přídavkem na svoji nemocnou dceru, která trpěla vážnějším průběhem Downova syndromu. Zdravotní stav dcery byl takový, že musela celoročně pobývat v ústavu pro mentálně postižené, kam za ní paní Jiřina pravidelně dojížděla. Jejich každotýdenní shledání bylo pokaždé dojemně přátelské a vstřícné.

Paní Jiřina se o dceru pečlivě starala do přibližně jejích čtyř a půl roku. V té době se však u malé Kláry začínaly už výrazně projevovat také známky agresivity, nízké možnosti ovládat ji verbálně, rovněž obtíže s hygienou přetrvávaly a paní Jiřina přestávala celou situaci zvládat. Dlouhé hodiny proplakala u představy, že se naplní doporučení, které jí vytrvale sděloval ošetřující lékař, aby si nechala poradit a umístila Kláru v příslušném ústavu, který by jí poskytl zázemí a kam by mohla kdykoli, bez omezení za dcerou docházet. Po dalších pár měsících, kdy už byla situace neúnosná se tedy paní Jiřina rozhodla Kláru do ústavu dát. Následovaly další měsíce výčitek a musela začít brát léky na deprese, které jí zabraly. Po přibližně roce a půl se paní Jiřina srovnala se situací natolik, že mohla léky vysadit. Návštěvy u dcery se staly každotýdenní samozřejmostí, zpočátku i dvakrát. Nyní je životní režim paní Jiřiny již pevně stabilní.

Případ Jiřiny a Kláry spadal do kategorie v níž zásadní roli hrála potřeba okamžité pomoci, spadající legislativně pod tři oblasti exekutiv, a to: *Zákon o sociálních službách* (§ 48 odst. 4 SocSl), dále pak ZSPO, tj. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí* (č. 359/1999, § 42 až 42n) a *Občanský zákoník* (OZ § 971 odst. 2; § 973). V prvním případě jde o výnos, který říká, že *lze poskytnout ústavní pomoc dětem příslušnými pobyty nebo pobytem a to tělesně nebo mentálně postiženým*, potom se jedná o výnos, který garantuje ministerstvo práce a sociálních věcí a ve třetím případě tedy vždy zastřešující Občanský zákoník: *„Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídít ústavní výchovu“* (výňatek § 671 OZ), navazující na *Základní listinu práv a svobod*, stejně jako na příslušné téma: *obecných práv v souvislosti s mezinárodní ochranou dětí*.

„Bylo-li soudem rozhodnuto podle § 971, je soud povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči“ (§ 973 OZ).

Vzpomínám si, jak paní Jiřina projevovala nepokoj, když se dočetla o platnosti § 973, že by jí mohla být Klára odejmuta předáním do náhradní péče. Bylo vcelku složité po nějakou dobu klientku ujišťovat, že se tak nemůže dít bez jejího svolení, pokud se o Kláru během jejího raného vývoje příkladně starala a nyní ji pravidelně a k oboustranné spokojenosti navštěvuje, nebo i brává domů.

§5. TĚHOTENSTVÍ, PŘERUŠENÉ TĚHOTENSTVÍ, MATEŘSTVÍ A PSYCHIKA

Mohu jednoznačně potvrdit ze své poradenské praxe, že ženy a zpravidla už mladé ženy, které plánují mít rodinu, tedy manžela a děti, se dávno před tím, než otěhotní, cítí být skutečnou matkou. Nepřišel, za třicet let praxe ke mně doposud žádný muž, který by se psychicky hroutil nebo užíral, nenaplněností svého rodičovského (otcovského) pudu, jako přirozené a emočně sycené potřeby. Stejně tak jsem měl doposud klienty, muže, kteří jestliže se řešila otázka přerušného těhotenství, měli zpravidla jasno a odpověď na dosah, která se nejčastěji týkala toho, že: *někdy člověk riskovat musí a proč by hned musel při prvním potratu nastat problém s dalším otěhotněním*. Ano, muži soutěží, soupeří s osudem, běží své dlouhé tratě nebo vylézají a slézají hory, popřípadě řídí silné vozy. Ale tohle je, milí chlapci mimo váš prostor chápání. Přerušené těhotenství je ztráta důstojnosti, pocit selhání, není to hora ani laso, do kterého se chytá mladý býček, je to ta nejcitlivější záležitost ženy, když má přijít o možnost a někdy už na vždy, donosit pod svým srdcem nový život. Tak jak se vám zamotá pánové hlava při prvním sdělení, že je vaše milá těhotná, stejně tak se s ženou, které je oznámeno, že její těhotenství je pro ni zásadně rizikové a plod musí být vyjmut, ano tak stejně takovým způsobem se s ní zatřese, ale celý vesmír. Právo, psychologie, filosofie nebo náboženství, budou tady vždycky pozadu. Proč, protože jsou to teorie a žena je živá bytost. Tady je ona pánem situace. S touto výbavou se *můžeme pokusit* ozřejmit vnitřní stavy ženy v kontextu diskusí o zákonech o přerušném těhotenství.

Zákon stanoví, že matkou dítěte je žena, která je porodila (§ 775 OZ). To je tedy právní situace, po které vzniká oprávněný nárok na to, aby byla žena také nazývána matkou. Nikterak to ovšem nebrání tomu, že se v době těhotenství, vžil tento termín, jaksi automaticky, aniž by k tomu bylo zapotřebí co dodávat. Existují-li podmínky k tomu, aby se právně řešila otázka donošení dítěte ženou, která se právního statutu matky vzdává předáním novorozence do rukou smluvní strany, s níž byla taková dohoda uzavřena, je potom i zde vše v pořádku a nárokující strana (smluvní majitelka novorozeněte) může užívat oslovení *matka*. Takové jsou tedy náležitosti spojené s dalšími specifikami zvláštních případů vývoje plodu určenou osobou, tedy dočasně náhradní matkou po dobu umělého oplodnění a nutného času, zpravidla devíti měsíců k jeho donošení a souvislosti s narozením. Komentář k tomuto paragrafu, v OZ, také říká, že nelze vyhovět ženě, která byt byla genetickou dárkyní a bez předchozí právní úmluvy žádá dítě, po narození, do vlastní péče, nelze ji vyhovět, jestliže žena, která dítě přivedla na svět, takovou žádost nevyslyší. Asi zde nelze přehlédnout citlivou stránku celé věci, její emoční náročnost, ale také vcelku zvládnutou právní jasnost sdělení. Nakonec, a to bylo, a stále ještě je předmětem diskusí, připadá mnohým kritikům tohoto pojetí, či výkladu zákona až nemorální, že se o nenarozeném dítěti hovoří jako o právní věci. Jde pouze a jen o zanesení jednoduchého právního úkonu. Nikdy se žádný právník, pokud vím v této věci nezachoval nehumánně, když sestavením daných pravidel a vyhověním jejich jasnosti a srozumitelnosti poskytl vlastně přímočarou koncepci pro postup, který nikoho na

daných právech neohrožuje, ba naopak, má jasné a zřetelné znění. To je vše. Ostatní pohnutky, které z dalších spíše emotivních postojů v jednotlivých kritikách zaznívají, postrádají potřebnou argumentaci.

Ať už se týká věc vztahu matka a dítě versus přerušené těhotenství jakéhokoli případu, nebo spíše lidského příběhu, vždy je to situace nesená mnoha emotivními barvami. Obdivuji často klientky v takto vzniklé osobní krizi, jak se přes nejrůznější výkyvy a propady dokáží s celou věcí vyrovnat a nepolevovat v úsilí pokus o další dítě zopakovat. Je to skvělá ukázka působení přírody na lidského ducha a obráceně.

Paní Marcela trpěla celoživotní depresí se schizoidními sklony. Ústavní péče střídala pobyt v domácnosti, což bylo po čtyřech letech, vzhledem k duševnímu stavu klientky odůvodněně shledáno k posouzení na předčasný důchod. Byla v kontaktu s organizacemi, kde mohla trávit volný čas a pokoušet se alespoň částečně zapojovat do pracovních aktivit v rámci chráněných dílen. Její duševní stav byl narušován častými emočními vzněty, při kterých okolí oslovovala s tím, že už brzy bude mít dítě. O této skutečnosti, v době probíhající bludné expozice, nepochybovala.

Vše bylo způsobeno tím, že paní Marcela jako dítě musela snášet nelibost své matky, která jí vyčítala už jen samotnou existenci ve společné domácnosti, křičela na ni a tělesné tresty také nebyly výjimkou. Odnosila si tedy z domova do života trauma a své nicotnosti. Děti, podle gynekologů mít nemohla, a partnera rovněž neměla. Intimním stykům se vyhýbala. Vytvořením bludné naděje

se paní Marcela pouze bránila plnému projevu nemoci, byl to v podstatě milostivý obranný mechanismus, který ji měl uchránit od toho, aby nedocházelo ke zvědomování založeného konfliktu z dětství. V časech, kdy se jí její blud o brzkém otěhotnění nedostával na povrch (v řeči a potřebou oslovování okolí), působila klidným dojmem. Zapojovala se do všech aktivit a měla ochotu se bez obtíží s kýmkoli bavit. Někdy, když jí emoce víc přemáhaly, dostávala nástřík slz do očí a zčervenala. I tato okolnost byla spíše epizodická. Nic méně, celkově byla paní Marcela tichá, zadumaná a jakoby duchem stále někde mimo aktuální dění. Její vnitřní smutek byl tak nepřehlédnutelný.

Tento příběh sem rovněž zapadá. Těhotenství, přerušené těhotenství, mateřství a v tomto případě bludné očekávání těhotenství. Jak příznačné pro takové množství lidských osudů, žen, které se v životě trápí tou, pro sebe ve skutečnosti nejdůležitější věcí: nenaplněným posláním být matkou. Po psychologické stránce často slyším, jak ženy v takových situacích uvědomění si nemožnosti otěhotnět, hledají horečně náhradní řešení, od lékařských nebo nelékařských prostředků, dále všelijaké sublimační postoje, tedy hledáním, či domáháním se osobního uznání v nějaké společensky prospěšné aktivitě, kde právě ono úsilí často hraje důležitou roli při stavěch následného syndromu vyhoření, popřípadě přesmykem k náboženství a přijetím víry se sklonem k nejrůznějším, až spásitelským aktivitám, kde hrají děti zásadní roli zájmu (např. dobrovolnickou pomocí na onkologických odděleních, a tak podobně), s různou úspěšností.

Jinou životní zkušenost dále představuje příběh paní Lenky. Narodil se jí zdravý chlapec. Další děti neplánovali. Manžel si k malému Petrovi vytvořil od začátku vřelý vztah. Rodina fungovala bez problémů. Všechny dětské nemoci u Petra probíhaly standardně. Petr nemusel v nemocnici, pro jakékoli zdravotní obtíže, strávit ani den. Byl veselý, spokojený, projevoval pozitivní nálady a optimismus v přístupu k životu a lidem ve svém okolí. Když se paní Lenka jednoho večera podivila nad tichem, který jinak přerušoval Petrův pláč domáhající kojení, našla své dítě v postýlce bez známek života. Pětiměsíční Petr zemřel na syndrom náhlého úmrtí. Paní Lenka se psychicky zhroutila. Přes všechnu podporu rodiny se podařilo až po dvou letech dosáhnout toho, že paní Lenka měla odvahu vyjít na ulici a do parku, kde byly děti, na krátkou procházku. Psychologové ji významně pomohli zařazením do svépomocné skupiny matek se stejným, nebo příbuzným postižením a také intenzivní individuální a skupinovou psychoterapií v kontaktu s „běžnými“ klienty. K suicidálnímu pokusu u Paní Lenky nikdy nedošlo a verbálně neprojevovala sklon k sebepoškozování. Varianty, zda a do jaké míry doma o této minulosti hovořit, či nikoli byla však sporná. Psychologové radili hovořit, ale prarodiče, sourozenci a známí projevovali úplné tabu, neboť vlastně ani nevěděli, jak s paní Lenkou komunikovat. Po dvou letech terapeutické práce si Lenka na komunikaci o své situaci zvykla. Přichází na doporučení do mé pracovny. Zahajujeme čtyřletou pravidelnou spolupráci. Podařilo se nám podpořit její zvládání traumatu. Manžel se zachoval citlivě. Poskytl Lence podporu a zájem o druhé dítě. Paní Lenka otěhotněla a porodila děvče. Dnes jí je 7 let.

§6. ZTRÁTA DÍTĚTE Z POZICE SYNDROMU ZAVRŽENÉHO RODIČE

Někdy jakoby žádná filosofie výchovy nestačí. Prostě se seběhnou okolnosti a problém je na světě. A co je příčinou? Nejčastěji jde, ze strany dítěte o zamlčování jakýchsi skutečností, které současně s pocitem trapnosti vyvolávají stud a následně vztek, odpor a dále neutuchající touhu projevit i nenávisť. Přitom si rodič za takové postoje dítěte nejčastěji může sám.

Paní Kateřina a pan Jaromír se rozváděli. Měli dvě děti, Hedviku a Dorotu. Hedvice bylo čtrnáct a Dorotě devět let. Obě děti situaci snášely jen s velkým úsilím. Hedvika víc inklinovala k matce, Dorota k otci. Do doby, než došlo k rozvodovým tahanicím doma všechno probíhalo v klidu, rodina žila vcelku harmonickým způsobem. Obě dívky prospívaly ve škole, měly kamarádky a nebyly nijak konfliktní. S celou záležitostí problémů ve skutečnosti začala paní Kateřina. Když se od nich pan Jaromír odstěhoval, aby situaci nekomplikoval svoji přítomností, zdaleka nejčastěji jej o své vůli navštěvovala Dorota. Po každé, když se měla vidět s otcem, dostávala pro něj od matky nějaký jízlivý vzkaz. V zásadě si neuvědomovala tímto jednáním jak morální nevhodnost podobně dceru zatěžovat jejich problémy, tak i fakt, že tímto způsobem výrazně napomáhá tomu, aby se proti ní Dorota začala postupně stavět. Emočně totiž Dorota vnímala celou věc jako narůstající nenávisť matky vůči otci, kterého jako milující dcera bránila již tím, že projevovala zájem se s ním co nejčastěji vídat. Současně tak v Dorotě rostl nesouhlas a odpor vůči chování matky. Hedvika zůstávala

neutrální, ale vůči Dorotě u ní přeci jen nastala změna v ochlazení vztahu. S otcem se Dorota jinak o daných problémech nebavila. Trávili spolu čas výlety, pan Jaromír se s Dorotou učil a celkově pokračovali v jakési možné míře pohodového fungování. Důvodem rozvodu, který již následně proběhl bylo to, že se pan Jaromír ve společném soužití s paní Kateřinou necítil dobře, neustále jej podezírala z nevěry, potom se zase měl s přáteli za jejími zády vysmívat její obezitě, nebo utrácel peníze, které si údajně dával bokem. Neustálá řada drobných a neodůvodněných podezření pana Jaromíra zcela vyčerpala. Doma paní Kateřina vytrvale nejrůznějšími dohady o tom, co její bývalý manžel teď o ní, s kým a kde, řeší a kolik má milenek, sytila atmosféru nepohody. Začala si všímat, jak ji dcery postupně opouští. V tomto ohledu měla na vzniklou situaci také vysvětlení, pan Jaromír děvčata manipuluje a poštvává proti ní. Hedvika byla na týden v učení a bydlela na internátu. Dorota ráno odešla z domu, odpoledne byla u otce a navečer se vracela k matce, která se s ní přestávala bavit, popřípadě posílala po dceři vzkazy otci. Když Dorota projevila zájem u otce bydlet (to už jí bylo dvanáct let), komentovala paní Kateřina její zájem slovy: *Všichni se na mě vykašlete, ať svět vidí, jak jsem špatná*. Tuto nelehkou situaci Dorota vyřešila tím, že matce navrhla jednotýdenní pobyt u ní a další týden s otcem. Matka souhlasila. Dorota však tento počín splňovala jen s krajním sebezapřením. Paní Kateřina cítila, jak se jí Dorota vzdaluje. Vztah s dcerami se nakonec ustálil pouze na jakési základní komunikaci technicky praktického rázu, aniž by obě dívky měly potřebu se jí jakkoli svěřovat nebo projevovat náklonnost.

Z Á V Ě R

Zde naše cesta výběru k danému tématu, některými příklady z mé praxe, končí. Je pro tuto chvíli zřejmé, co bylo záměrem obsahu předložené knížky: poukázat na nutnost učit se orientovat ve složitých právně psychologických otázkách, které do poradenské práce zcela samozřejmě náleží. Bylo zde upuštěno od těch případů, kdy se z důvodu vrozených tělesně zdravotních obtíží rodiče smiřují jen s částečnou péčí, kterou vzhledem ke zdravotnímu stavu dítěte není možné doma zajišťovat. Potom jsou ještě další případy, kdy narozené dítě, vzhledem ke své mentální újmě není vůbec schopné matce a rodině projevít zpětnou vazbu a přesto se o ně rodina v míře, která to dovoluje stará. Některé klientky, potýkající se s touto problematikou mých služeb využívali a využívají jen sporadicky, nepravidelně. Přičítám to zejména faktu, že jejich přístup k dítěti a celkové psychické nastavení je mnohdy se situací smířeno a racionalisováno jasnou evidencí okolností. Přesto toho bývá na tyto maminky často dost a potřebují uvolnit stavidla emocí.

Ať jakkoli, právní systém bude v těchto ohledech vždy pozadu. Je to citelné zejména v nárůstu takových sporných situací, které nejsou schopné mnohdy se do právního systému vtěsnat. Příklad: *Paní Zdence zemře dvou leté dítě, dcera na infekční onemocnění. Manžel ji opustí. Dostane se do ekonomické tísně. Do toho u ní dobíhá silná emoce ze ztráty dcery. Paní Lenka sama sourozence nemá. Začíná somatisovat a prodělá infarkt myokardu. Psychicky se hroutí. Ztrácí zaměstnání.* Kde v podobném případě, který je přibližně tři roky starý, poskytnout klientce účinnou pomoc, která by se opírala o

její zařazení do nějakého sociálního programu, který by v takto konkrétní situaci poskytoval stát, a to zcela automaticky, bez průtahů a všelijakého dokazování, kde čeho, když je nad světlo jasné, že v podobných případech je například sebevražednost nebo psychická újma tak vysokým rizikem ztráty smyslu existence, směřující nejednou až k doživotní invalidizaci, jinak mladého člověka?

Ano, existují všelijaké organizace, zajišťující práva žen, práva matek, práva dětí, ale nekoordinují na celostátní úrovni svoji práci a dynamika jejich činností bývá pro vytíženost, vzhledem k potřebám klientů, značně kolísavá. Psychologicko psychiatrická reforma v našem zdravotnictví, jak se ukazuje, rovněž pokulhává. A dále, do toho všeho ještě právní náležitosti, které ve své houštině jen těžko hledají prostor k tomu, aby zde předloženým tématům dostály exekutivně reformovatelným způsobem.

Přeji proto všem, kdo mají chuť pouštět se do těchto témat, byť už jen laickým přístupem a jeho poctivou nápomocí, poradenstvím, které klientky a klienty orientuje jinak v nelehké situaci, a to možností opírat se o vlídné slovo, aby dále v těchto činnostech neustávali a pokud se k ní rozhodují, tak měli pevnou víru v její smysluplnost a společenskou potřebnost.

Francouzský filosof Jacques Derrida z nedávné doby, nám poskytl jedno ponaučení: *Všechna naše snaha něčeho dosáhnout musí být postavená na pevných základech, abychom v případě potřeby jejich změny, měli oprávnění k tomu, rekonstruovat smysluplně to, co se ověřilo a neztrácet čas, teprve jejich hledáním.*

*Mít právo na své straně
lze i nespravedlivě*

LITERATURA

- Hrušková M., Rodinné právo.
- Trestní zákoník.
- Nový občanský zákoník.
- Zezulová D., Pěstounská péče a adopce.
- Novák T., Neomylný znalec.
- Bernoldová J., Ženy s mentálním postižením v roli matek.
- Vitoň J., Etický aspekt komunikace v pediatrii a v kontaktu s umíráním a smrtí.
- Sauzéde J.-P., Spokojené soužití v nové rodině.
- Matoušek O., Děti a rodiče v rozvodu.
- Hradílková T., Praxe a metody rané péče v ČR.
- Cairns K., Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem.
- Bechyňová V., Sanace rodiny.
- Pazlarová H., Pěstounská péče.

© Jiří Adamec

KDYŽ MATCE ODEBEROU DÍTĚ PORADENSTVÍ V OSOBNÍ KRIZI

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie

Neprodejný výtisk.

2020

A6, 100 výtisků

ISBN 978-80-87234-94-5